

**TRANSFORMATIES IN DE
JEUGDZORG**
35 JAAR WETENSCHAP

Transformaties in de jeugdzorg

Redactie:

Sander Begeer

Leonieke Boendermaker

Hilde Colpin

Marca Geeraets

Helma Koomen

Nanda Lambregts-Rommelse

Karla Van Leeuwen

Ramon Lindauer

Geertjan Overbeek

Peter Prinzie

Gerda Smid

Bart Soenens

Gonneke Stevens

Transformaties in de jeugdzorg

35 jaar wetenschap

Bohn
Stafleu
van Loghum

Houten 2016

ISBN 978-90-368-1494-2

ISBN 978-90-368-1495-9 (eBook)

DOI 10.1007/978-90-368-1495-9

© Bohn Stafleu van Loghum, onderdeel van Springer Media BV 2016

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën of opnamen, hetzij op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16b Auteurswet j^o het Besluit van 20 juni 1974, Stb. 351, zoals gewijzigd bij het Besluit van 23 augustus 1985, Stb. 471 en artikel 17 Auteurswet, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp). Voor het overnemen van (een) gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet) dient men zich tot de uitgever te wenden.

Samensteller(s) en uitgever zijn zich volledig bewust van hun taak een betrouwbare uitgave te verzorgen. Niettemin kunnen zij geen aansprakelijkheid aanvaarden voor drukfouten en andere onjuistheden die eventueel in deze uitgave voorkomen.

NUR 770

Omslagontwerp: Anita Amptmeijer-Klomps – bno

Automatische opmaak: Scientific Publishing Services (P) Ltd., Chennai, India

Bohn Stafleu van Loghum

Het Spoor 2

Postbus 246

3990 GA Houten

www.bsl.nl

Voorwoord

Het tijdschrift *Kind en Adolescent* vierde in 2015 zijn zevende lustrum! Vijfendertig jaar actuele Nederlandstalige wetenschappelijke publicaties bestemd voor de pedagogische, psychiatische en psychologische praktijk rondom kinderen en jeugdigen. De keuze voor een breed opgezet lustrumnummer lag voor de hand, want naar de (bedreigde) ontwikkeling van kinderen kan vanuit meerdere invalshoeken worden gekeken. Vanuit de invloed van de schoolcontext, de rol van ouders, maar ook vanuit de impact van neurobiologische factoren.

Het leidend thema: in welk opzicht is ons denken veranderd, getransformeerd door wat wetenschappelijk onderzoek ons de afgelopen 35 jaar heeft opgeleverd en wat betekent dat voor ons handelen in de klinische praktijk? En, ook niet onbelangrijk: waarvan weten we nu beter wat we eigenlijk nog helemaal niet weten?

Het succes was overweldigend. De, in verband met het lustrum, extra gedrukte exemplaren waren bijlange na niet toereikend. Deze speciale boekuitgave maakt het mogelijk de artikelen en columns, waaraan zowel auteurs als redactie met veel plezier hebben gewerkt, onder de aandacht te brengen van een groter publiek.

Voor de artikelen gold: geen strak format voor de opbouw. Voor de columns: ruimte voor bespiegelingen en interpretaties. Kortom: feest. Het gevolg: een afwisselend themanummer voor elk wat wils.

Bescheidenheid is op zijn plaats, want de auteurs van de artikelen en columns zijn het over een aantal dingen eens: onze kennis is toegenomen, maar we weten nog lang niet voldoende. Echter: hoewel we beter weten wat we wel en (nog) niet weten, wordt nog niet altijd in de praktijk benut waar evidentie voor is. Zo duikt nog regelmatig het misverstand op dat slechts 15% van de uitkomsten van een behandeling wordt bepaald door specifieke methodiefactoren. En dat voor het slagen van een behandeling de kwaliteit van de werkkrelatie met de hulpverlener een veel grotere rol zou spelen. Hoewel deze mythe reeds in 2010 onderuit is gehaald (Van Yperen et al. 2010), blijft dit in de praktijk een veel gehoord argument tegen het werken met behandelingen waarvan door onderzoek is aangetoond dat ze effectief zijn. Verspreiding van de kennis van wat we inmiddels toch echt wel weten, is van groot belang. Publicaties, zoals deze lustrumuitgave, kunnen daar een bijdrage aan leveren.

De redactie dankt alle auteurs en beoordelaars van de afgelopen jaren voor hun wetenschappelijke zorgvuldigheid en ambitie om goed uitgewerkte en prettig leesbare artikelen op te leveren. Wij zijn hun zeer erkentelijk.

En hoewel ook de uitgeverwereld transformeert van papieren versies naar online, van tijdschrift naar bundel: over vijf jaar viert wij gewoon weer een lustrum. En hopelijk met u als lezer, en wellicht als auteur of (gast)beoordelaar, zodat de praktijk kan blijven profiteren van wat wetenschappelijk onderzoek ons leert en hoe het ons handelen kan blijven beïnvloeden.

Mogen we de komende jaren nog meer in staat zijn om verbindingen te leggen tussen de verschillende disciplines. Want wat zouden we bijvoorbeeld uit de behandeling van dwangstoornissen kunnen leren voor de behandeling van gedragsstoornissen? En hoe

zouden we kennis van disciplines buiten de pedagogische, psychiatrische en psychologische praktijk kunnen benutten? Als het waar is dat innovaties worden gefaciliteerd door inspiratie op te doen buiten de fundamenteën van ons vertrouwde referentiekader (Johnson, 2010), dan is het advies aan u lezer: lees u vooral de artikelen over de onderwerpen die *niet* binnen uw dagelijkse interessesfeer liggen. Wij wensen u veel leesplezier.

Drs. Marca Geeraets is GZ-psycholoog, werkzaam bij Bureau PEERS en voorzitter van de redactie van Kind en Adolescent. ► marcageeraets@bureaupeers.nl

Literatuur

Johnson, S. (2010). *Where Good Ideas Come from. The Seven Patterns of Innovation*. London: Penguin Books.
Yperen, T. A. van, Steege, M. van der, Addink, A., & Boendermaker, L. (2010). *Algemeen en specifiek werkzame factoren in de jeugdzorg. Stand van de discussie*. Utrecht: NJI.

Inhoud

1	Heeft wetenschappelijk onderzoek op het terrein van de kinder- en jeugdpsychiatrie opgeleverd wat we verwacht hadden?	1
	<i>Frank C. Verhulst</i>	
1.1	Inleiding	2
1.2	Terugblik	2
1.3	De jaren tachtig en negentig van de vorige eeuw	5
1.4	De eenentwintigste eeuw	8
1.5	Vooruitblik	15
	Literatuur	17
2	Transitie en transformatie in de jeugdzorg	21
	<i>Jan M.A.M. Janssens</i>	
2.1	Inleiding	22
2.2	Jeugdzorg	23
2.3	Problemen	23
2.4	Een betere toekomst?	30
2.5	Slot	31
	Literatuur	32
3	35 jaar integratieonderzoek: ontwikkelingen en opbrengsten	33
	<i>Trees Pels</i>	
3.1	Ontwikkelingen in het onderzoek	34
3.2	Wat heeft het onderzoek gebracht?	35
3.3	En hoe verder?	36
	Literatuur	36
4	Ontwikkeling en onderwijs: de bijdrage van bio-ecologische ontwikkelingsmodellen aan onderwijsonderzoek	37
	<i>Karine Verschueren</i>	
4.1	Inleiding	38
4.2	De rol van leerkracht-kindinteracties in de ontwikkeling op school	38
4.3	De rol van leeftijdgenoten in de ontwikkeling op school	42
4.4	Samenspel met genetische factoren	45
4.5	Conclusies en praktische implicaties	46
	Literatuur	46
5	Verandering in de kinderbescherming; de ontwikkeling van het kind staat nu centraal	51
	<i>Wim Slot</i>	
	Literatuur	53

6	Ouders van kinderen met ASS door de jaren heen – The hand that rocks the cradle	55
	<i>Ina van Berckelaer Onnes</i>	
6.1	Inleiding	56
6.2	Ouders in de jaren veertig en vijftig: scapegoats?	56
6.3	De jaren zestig: ouders en deskundigen op de barricade	58
6.4	Jaren zeventig en tachtig van scapegoat naar cotherapeut	59
6.5	Ouders van nu	60
6.6	Een terugblik met enkele implicaties voor de praktijk	62
	Literatuur	63
7	Neurobiologische factoren en antisociaal gedrag: Nurture, Nature, Narture	65
	<i>Arne Popma</i>	
	Literatuur	71
8	De dwangstoornis bij kinderen en jongeren, verklaringsmodellen en behandeling: een overzicht van nieuwe ontwikkelingen	73
	<i>Else de Haan, Lidewij H. Wolters en Elske Saleminck</i>	
8.1	Inleiding	75
8.2	Theoretische modellen	76
8.3	Behandeling	77
8.4	Nieuwe vormen van behandeling	81
8.5	Conclusie	82
	Literatuur	82
9	Wat doen we met de kinder- en jeugdpsychiatrie?	85
	<i>Harrie M.P. van Leeuwen</i>	
9.1	Het instituut in de verzorgingsstaat	86
9.2	De introductie van marktwerking	87
9.3	Anno 2015	88
	Literatuur	89

Heeft wetenschappelijk onderzoek op het terrein van de kinder- en jeugdpsychiatrie opgeleverd wat we verwacht hadden?

Frank C. Verhulst

- 1.1 Inleiding – 2**
- 1.2 Terugblik – 2**
- 1.3 De jaren tachtig en negentig van de vorige eeuw – 5**
 - 1.3.1 Genetisch onderzoek – 5
 - 1.3.2 Epidemiologisch onderzoek – 6
 - 1.3.3 Biologische factoren – 7
 - 1.3.4 Diagnostisch onderzoek – 8
- 1.4 De eenentwintigste eeuw – 8**
- 1.5 Vooruitblik – 15**
- Literatuur – 17**

Frank C. Verhulst MD, PhD is hoogleraar kinder- en jeugdpsychiatrie en afdelingshoofd van de afdeling Kinder- en Jeugdpsychiatrie/psychologie van het ErasmusMC te Rotterdam.

Deze bijdrage is grotendeels ook gepubliceerd in: *Veertig Jaar Kinder- en Jeugdpsychiatrie: Terugblikken en Vooruitzien*. Liber Amicorum voor Fop Verheij. Assen: Van Gorcum, 2014.

1.1 Inleiding

Selma Fraiberg (1959, p. 119) beschreef in *The Magic Years* hoe in iedere twee-/driejarige een wetenschapper schuilt. De kleine geleerde observeert, experimenteert, analyseert en heeft theorieën over de oorzaak van het geobserveerde. Deze theorieën wortelen echter vaak nog in magie. Zo haalt Fraiberg een anekdote van Piaget aan die beschrijft hoe zijn achttien maanden oude dochtertje dacht dat de wolken, net als de rook uit haar vaders pijp, ook door haar vader werden gemaakt. Sommige experimenten verschaffen op pijnlijke wijze empirische kennis, zoals de driejarige die ondanks waarschuwingen van zijn moeder toch zelf moet ontdekken dat de gasbrander, ook al is de vlam net uit, nog heel heet is. Dit alles maakt dat mensen ideeën ontwikkelen over causale relaties die ons in staat stellen ons in de complexe wereld om ons heen te begeven.

Ook in de geneeskunde speelden magische verklaringen voor causale relaties een rol, zoals in de oudheid toen toename van rabiës werd toegeschreven aan de bewegingen van de Ster Sirius aan de hemel en uitbraken van dysenterie aan overstromingen van de Nijl (Fox et al. 1970, p. 19). Pas veel later, onder andere door systematische vergelijkingen en gebruikmakend van statistiek, kreeg men inzicht in de oorzaak van infectieziekten en weer later richtte etiologisch onderzoek zich op complexe, niet-infectieuze aandoeningen, zoals hart- en vaatziekten, diabetes, kanker en psychiatrische stoornissen. Essentieel hierbij is het besef dat ziekten niet uitsluitend door toeval ontstaan maar in patronen die een uiting zijn van onderliggende mechanismen. Uiteraard heeft dit soort wetenschappelijk kennis als doel bij te dragen aan het bevorderen van gezondheid. Vaccinatie, screening bij pasgeborenen door middel van de hielprik of de preventie van rhesusziekte zijn voorbeelden uit de algemene (preventieve) geneeskunde. Recente uitbreiding van kennis van de genetica, technische ontwikkelingen, zoals op het gebied van imaging, en geneesmiddelenonderzoek zijn verantwoordelijk voor een enorme toename aan mogelijkheden op het gebied van diagnostiek en van preventieve en curatieve interventies. De meest recente ontwikkeling is de introductie van 'personalised medicine', waarbij verfijnde diagnostiek mogelijkheden biedt om voor relatief kleine en specifieke patiëntenpopulaties een op deze populaties toegespitste specifieke behandeling te geven.

In het veld van de kinder- en jeugdpsychiatrie heeft het wetenschappelijk onderzoek de laatste decennia een grote ontwikkeling doorgemaakt. Het antwoord op de vraag wat de rol is van wetenschappelijk onderzoek in de kinder- en jeugdpsychiatrie zal noch compleet, noch objectief zijn en zal door eigen ervaringen zijn gekleurd. Alhoewel het onderwerp wetenschappelijk onderzoek in de kinder- en jeugdpsychiatrie is, wil dit niet zeggen dat dit alleen het werk van kinder- en jeugdpsychiaters is. De ontwikkeling van kennis van de kinder- en jeugdpsychiatrie wordt in belangrijke mate beïnvloed door de bijdrage van psychologen, (neuro)biologen, epidemiologen en sociologen.

1.2 Terugblik

Tot en met de jaren zeventig van de vorige eeuw speelde wetenschappelijk onderzoek in de kinder- en jeugdpsychiatrie nagenoeg geen rol. De kinder- en jeugdpsychiatrische praktijk werd in die tijd gedomineerd door allesomvattende (psychotherapeutische) theorieën, zoals de psychoanalyse en de leertheorie. Diagnostische procedures en behandelingsstrategieën waren voornamelijk gebaseerd op klinische ervaringen die in de literatuur werden gedeeld, maar die nauwelijks aan wetenschappelijke toetsing werden onderworpen.